

Examen VWO

2016

tijdvak 1
woensdag 25 mei
9.00 - 12.00 uur

filosofie

Dit examen bestaat uit 15 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 45 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of argumentatie gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of argumentatie ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1 Twijfel in de rechtbank

De film *12 Angry Men* uit 1957 wordt beschouwd als een ode aan het Amerikaanse rechtssysteem. Centraal staat een rechtszaak tegen een jongen van 18 jaar die met zijn vader in de achterbuurt van de stad woont.

De jongen wordt ervan verdacht zijn eigen vader te hebben doodgestoken.

Twaalf juryleden buigen zich over de zaak in een kleine, warme zaal.

Om de jongen veroordeeld te krijgen – alles wijst erop dat de jongen inderdaad schuldig is – moet het oordeel unaniem zijn. Als een jurylid twijfelt, moet deze voor ‘onschuldig’ stemmen (ook al twijfelt hij).

Bij de eerste stemming oordelen elf juryleden dat de jongen schuldig is. Jurylid 8 is de enige die ‘niet schuldig’ stemt. Tekst 1 is een dialoog tussen de juryleden 8 en 7. De dialoog vindt plaats net nadat jurylid 8 als enige zijn hand heeft opgestoken bij ‘niet schuldig’.

Jurylid 7 begrijpt niet dat jurylid 8 aan de schuld van de jongen twijfelt:

tekst 1

Nr. 7: Geloof je zijn verhaal?

Nr. 8: Ik weet het niet. Misschien wel niet.

Nr. 7: Waarom heb je dan ‘niet schuldig’ gestemd? Er waren elf stemmen voor schuldig’.

Nr. 8: Ik vind het niet makkelijk om mijn hand op te steken en een jongen de dood in te sturen zonder er eerst over te praten.

Nr. 7: Wacht even, wie zegt dat het makkelijk is?

Nr. 8: Niemand.

Nr. 7: Denk je dat ik het makkelijk vind omdat ik snel besloot? Ik denk echt dat de jongen schuldig is. Al zou je honderd jaar tegen me aan praten, mijn oordeel zou niet veranderen.

Nr. 8: Ik probeer niemands oordeel te veranderen. Alleen ... Het gaat hier om iemands leven. Daar kunnen we toch niet in 5 minuten over beslissen? Stel dat we het mis hebben?

Nr. 7: Stel dat dit gebouw instort? Je kunt van alles veronderstellen.

bron: Twelve Angry Men, 1957

Op de achtergrond van deze dialoog speelt het verschil tussen twijfel die ertoe doet en twijfel die er niet toe doet. Uit zijn uitspraak “Je kunt van alles veronderstellen” blijkt dat jurylid 7 dit verschil niet begrijpt. Ook de filosofen Fred Dretske en Charles Sanders Peirce maken onderscheid tussen twijfel die ertoe doet en twijfel die er niet toe doet. Dretske gebruikt daarbij de zebraparadox.

- 3p 1 Leg met een weergave van het onderscheid tussen echte en artificiële twijfel uit welk soort twijfel jurylid 8 volgens Peirce zou hebben. Beargumenteer vervolgens met behulp van de conclusie van de zebraparadox welke kritiek Dretske zou hebben op de uitspraak van jurylid 7 “Je kunt van alles veronderstellen”.

De hele zaak berust op de getuigenissen van een oude man en een vrouw. Jurylid 8 twijfelt aan de betrouwbaarheid van beide getuigenissen. De oude man woont in het appartement onder de jongen en zijn vader. De oude man hoorde gegil op het tijdstip dat de moord werd gepleegd en zegt dat hij daarna een jongen zag wegrennen door het trapportaal. Hieruit trekt de oude man de conclusie dat de jongen de vader heeft vermoord:

tekst 2

Nr. 3: De oude man die onder hen woont zegt dat hij de jongen hoorde schreeuwen: “Ik vermoord je!” Een seconde later hoorde hij een lichaam op de vloer vallen. Hij rende naar de deur en zag een jongen uit het huis rennen.

Wat denk je daar dan van?

bron: Twelve Angry Men, 1957

De oude man trekt in zijn getuigenis de conclusie dat de jongen de vader heeft vermoord. Jurylid 8 blijft sceptisch over deze redenering: er zou ook een andere verklaring mogelijk zijn om het geschreeuw, de bons op de vloer en een jongen die uit het huis rent te verklaren.

De verklaring van de oude man is door abductie tot stand gekomen. Er zijn twee vormen van abductie.

- 3p 2 Geef een omschrijving van beide vormen van abductie. Beargumenteer vervolgens op welke van de twee vormen de conclusie van de oude man is gebaseerd.

De getuigenis van de vrouw die beweert dat ze de jongen de vader zag neersteken, blijkt vervolgens ook niet boven alle twijfel verheven. Aanvankelijk dachten de juryleden dat er niets tegen haar getuigenis valt in te brengen.

Jurylid 4 neemt echter de tijd om haar getuigenis te herhalen:

tekst 3

Nr. 4: Laten we het even over deze vrouw hebben. Ze zei dat ze rond elf uur die avond naar bed ging.
Haar bed staat naast het raam, dus kon ze rechtstreeks in de kamer van de jongen kijken die aan de andere kant van de straat recht tegenover de hare is. Ze lag een uur in bed te woelen. Uiteindelijk keek ze uit het raam om 0.10 uur en toen zag ze de moord gebeuren door de ramen van een passerende tram. Ze verklaarde dat daarna het licht uitging, maar dat ze duidelijk heeft kunnen zien hoe de jongen zijn vader neerstak.
Voor zover ik kan overzien, is dit een onweerlegbare verklaring.

bron: Twelve Angry Men, 1957

De filosoof George Moore formuleert drie eisen waaraan voldaan moet zijn, wil een bewijs een onweerlegbaar of een strikt bewijs zijn.

- 5p 3 Geef de drie eisen voor een strikt bewijs van Moore weer aan de hand van de verklaring van de vrouw.
Geef vervolgens met een vergezocht sceptisch scenario een alternatief voor de conclusie 'de jongen heeft zijn vader doodgestoken'.
Leg ten slotte uit hoe Moore de sceptische redenering met dat alternatief zou omdraaien en op grond waarvan.

In de bewijsvoering speelt de stiletto waarmee de jongen zijn vader zou hebben doodgestoken een belangrijke rol.

De jongen had een stiletto gekocht en aan zijn vrienden laten zien. Zijn vrienden en ook de verkoper hebben getuigd dat de stiletto er erg ongewoon uitzag.

Tijdens de rechtszaak wordt de stiletto door zijn vrienden aangewezen als het moordwapen.

tekst 4

- Nr. 4: Tijdens het proces wijzen zijn vrienden de stiletto aan als het moordwapen. De jongen komt rond 22.00 thuis. Hij beweert dat hij naar een film gegaan is om 22.30 en dat, toen hij om 03.00 thuiskwam, hij zijn vader dood aantrof. Vervolgens werd hij opgepakt wegens moord. Maar wat gebeurde er met het mes? Hij zegt dat het uit zijn zak moet zijn gevallen tijdens de film en dat hij het niet meer terug heeft gevonden. Wat een flauwekul. En nu probeert u me wijs te maken dat die stiletto uit zijn zak is gevallen en dat iemand anders het gevonden heeft, naar de jongen z'n huis gegaan is en de vader ermee heeft neergestoken? Het was een heel ongewone stiletto, weet u nog?
- Nr. 8: Nee, ik zeg alleen dat het mogelijk is dat hij het mes verloren heeft en dat een ander met zo'n mes z'n vader heeft vermoord.
- Nr. 4: Kijk eens naar de stiletto (laat het mes zien). Het is een erg ongewoon mes. Ik heb er nog nooit een gezien, en de man die 'm verkocht ook niet. Dat zou toch veel te toevallig zijn?
- Nr. 8: Toevallig, maar niet onmogelijk.
- Nr. 4: Ik denk dat het onmogelijk is.
(Vervolgens haalt nr. 8 precies zo'n zelfde mes uit zijn zak en legt het naast de stiletto neer. De twee stiletto's lijken precies op elkaar.)
- Nr. 4: Waar hebt u dat vandaan?!
- Nr. 8: Ik ben gisteren een eindje gaan lopen in de buurt waar de jongen woont en heb het gekocht in het eerste winkeltje dat ik tegenkwam.

bron: Twelve Angry Men, 1957

De film laat zien hoe de juryleden zijn verwickeld in een permanente zoektocht naar de waarheid over de moord op de vader. Daarbij worden steeds verschillende uitspraken gedaan over wat op die avond werkelijk zou zijn gebeurd. De juryleden hanteren verschillende voorwaarden waaraan kennis moet voldoen, wil het echte kennis zijn.

De filosoof Edmund Gettier stelt dat de gebruikelijke drie voorwaarden niet voldoende zijn om van kennis te kunnen spreken.

Dat laat hij zien aan de hand van zogenaamde Gettier-gevallen. Toeval speelt in de Gettier-gevallen een cruciale rol. Omdat toeval ook een rol speelt in het eerste deel van tekst 4, lijkt de overtuiging 'de jongen heeft met dit mes zijn vader neergestoken' het gevolg van een Gettier-geval. Toch is deze overtuiging geen Gettier-geval.

- 2p 4 Geef de drie voorwaarden voor kennis waarop Gettier kritiek heeft. Beargumenteer vervolgens met behulp van tekst 4 dat deze overtuiging een Gettier-geval lijkt, maar het niet is.

De oude vrouw blijkt in de rechtszaak verzwegen te hebben dat ze een bril droeg. Haar getuigenis wordt daardoor – net als de getuigenis van de oude man – onbetrouwbaar.

In een dialoog tussen jurylid 12 en jurylid 8 gaat het over de mogelijkheid dat de getuigen zich vergist hebben.

Volgens jurylid 12 zou niet getwijfeld mogen worden aan getuigen die onder ede een verklaring afleggen.

Jurylid 8 is het niet met hem eens:

tekst 5

Nr. 8: Er was een getuige die beweert de moord gezien te hebben. En een andere die het gehoord heeft en de verdachte heeft zien wegreppen en dan is er nog indirect bewijs.
Maar het pleidooi van de aanklager rust op die twee getuigen. Stel dat zij het mis hebben?

Nr. 12: Als je zo redeneert hoef je geen getuigen op te roepen.

Nr. 8: Kunnen ze zich vergist hebben?

Nr. 12: Ze stonden onder ede!

Nr. 8: Vergissen is menselijk. Kunnen ze zich vergist hebben?

Nr. 12: Dat denk ik niet.

Nr. 8: Maar weet u het zeker?

Nr. 12: Zoiets weet je nooit zeker. Dit is geen exacte wetenschap.

Nr. 8: Precies. Dat is het niet.

bron: Twelve Angry Men, 1957

Jurylid 12 is van mening, dat, omdat je niet met zekerheid kunt zeggen dat de getuigen de waarheid spreken, de rechtspraak geen (exacte) wetenschap is.

De Wiener Kreis of Weense Kring heeft een duidelijk demarcatiecriterium voor wetenschappelijkheid.

2p **5** Leg uit onder welke voorwaarde De Weense Kring de opvatting van jurylid 12 zou ondersteunen dat rechtspraak geen wetenschap is.

Geef met de Duhem-Quinestelling kritiek op het demarcatiecriterium voor wetenschappelijkheid van de Weense Kring.

Opgave 2 Spiritueel scepticisme

Jed McKenna is de schrijver van verschillende boeken over spiritualiteit. In zijn boeken speelt hij de hoofdrol als leraar van een leefgemeenschap. McKenna is spiritueel verlicht, althans dat zegt hij zelf, maar daar bedoelt hij niet mee dat hij in een soort paradijselijke bewustzijnstoestand verkeert die eeuwig geluk met zich meebrengt. Spirituele verlichting is volgens McKenna iets heel anders en eerder vergelijkbaar met de situatie van een solipsist die ervan overtuigd is dat hij de enige persoon is die werkelijk bestaat.

Om spirituele verlichting te bereiken moet je je volgens McKenna met behulp van een sceptische methode ontdoen van alle overtuigingen waarvan je niet zeker weet of ze waar zijn. De enige waarheid die dan over zou blijven is de zekerheid dat je bestaat: 'Ik Ben'.

McKenna schrijft hierover:

tekst 6

Alleen jij weet dat je bestaat, maar of anderen ook bestaan kun je niet weten. Anderen zouden net zo goed filosofische zombies kunnen zijn, geestloze acteurs die hun rollen spelen op het toneel van mijn dromen. Ook al ervaren we nog zoveel gevoel van verbondenheid, dat er andere mensen bestaan kan nooit méér zijn dan een niet-waarschijnlijk geloof.

Als je 'Ik Ben' kent, heb je de ultieme kennis bereikt. Goed gedaan, ik weet zeker dat je ouders heel erg trots op je zouden zijn, als ze inderdaad zouden bestaan.

naar: Jed McKenna, Jed McKenna's theorie van alles, Samsara, 2014

Het solipsisme waar McKenna over spreekt, kan worden beschouwd vanuit een metafysisch, een epistemologisch en een conceptueel perspectief.

4p 6 Leg uit vanuit welk perspectief McKenna in tekst 6 over solipsisme spreekt.

Leg vervolgens voor elk van de drie perspectieven uit dat solipsisme immuun is voor de sceptische problematiek ten aanzien van het bestaan van andere geesten.

In de leefgemeenschap waar McKenna leraar is, voert hij een dialoog met zijn huisgenoot Karl. McKenna wil met een redenering (een syllogisme) bewijzen dat 'Ik Ben' de enige waarheid is die bestaat.

Eerder in de dialoog zijn zij samen tot de conclusie gekomen dat waarheid bestaat omdat onwaarheid onmogelijk is. Zij hebben ook vastgesteld dat waarheid absoluut, oneindig en onveranderlijk moet zijn. Bovendien gaan zij ervan uit dat ze leven in een solipsistisch universum.

De rest van de dialoog verloopt als volgt:

tekst 7

McKenna: We hebben vastgesteld dat waarheid bestaat en dat ze absoluut moet zijn. Wat kan er nog eenvoudiger zijn? We hebben de eerste premisse van een waterdicht syllogisme geponeerd. Alles is waarheid. Mee eens?

Karl: Dat is boven elke discussie verheven. Waarheid bestaat en onwaarheid is onmogelijk, dus is alles waarheid. Er is alleen maar waarheid. Kan niet anders. Ik ben het er helemaal mee eens.

McKenna: Om nu dus uit te maken wat waarheid is, hoeven we alleen maar vast te stellen wat, met absolute zekerheid, bestaat. Wat, kun je met absolute zekerheid zeggen, is waar?

Karl: Gemakkelijk, filosofie voor beginners. Ik kan zeggen dat 'Ik Ben'. Ik weet dat ik besta.

McKenna: En wat is de aard van je bestaan?

Karl: De aard van mijn bestaan? Bewustzijn, natuurlijk.

McKenna: We hebben geconcludeerd dat alles waarheid is en dat bewustzijn bestaat, allebei als een vaststaand feit, is het niet?

Karl: Alles is waarheid, ja. En zeggen dat ik besta is inderdaad hetzelfde als zeggen dat bewustzijn bestaat.

McKenna: En als we deze punten nu eens in een syllogisme zouden gieten?

naar: Jed McKenna, Jed McKenna's theorie van alles, Samsara, 2014

McKenna formuleert de redenering (het syllogisme) vervolgens als:

p1 *als* alles waarheid is
p2 *en* bewustzijn bestaat
c *dan* is alles bewustzijn

- 4p 7 Geef aan waarom deze redenering ongeldig is.
Leg vervolgens uit dat als de redenering wel geldig was geweest, deze nog niet overtuigend hoeft te zijn voor een pyrrhonist.
Beargumenteer tot slot met het onderscheid tussen 'betekenis van waarheid' en 'criteria voor waarheid' of McKenna's waarheidsopvatting aansluit bij de correspondentietheorie of bij de coherentietheorie van waarheid.

Ter verdere onderbouwing van zijn opvatting dat 'Ik Ben' de enige waarheid is, voert McKenna het twijfelexperiment van Descartes op. Dit twijfelexperiment noemt McKenna het cogito, naar Descartes' conclusie 'cogito ergo sum', oftewel 'ik denk, dus ik ben'.
McKenna schrijft:

tekst 8

Het belang van 'Ik Ben' is niet zozeer dat het een feit is, maar dat het het enige feit is. 'Ik Ben' is het enige dat iemand ooit geweten heeft of ooit zal weten. Al het andere – alle religie, filosofie en wetenschap – is niets meer dan een interpretatie van een droom.

Het cogito is niet louter een gedachte of een idee maar eerder een virus dat alle illusies zal opslokken. Als we eenmaal weten wat het cogito inhoudt, kunnen we beginnen met systematisch alles los te laten wat we menen te weten. Om het cogito te begrijpen heb je nog geen minuut nodig, maar het kan jaren duren voordat je het van binnenuit helemaal hebt doorgrond.

naar: Jed McKenna etc. Magazine Issue: 96 mei 2007

Volgens McKenna denken we allemaal te begrijpen wat het cogito inhoudt maar is het volgens hem nog iets anders om Descartes' twijfelexperiment echt te doorgronden.

- 2p **8** Geef de twijfel van Descartes weer bij elk van de drie niveaus van zijn twijfelexperiment.

Beargumenteer vervolgens met het begrip 'wereldbeeld' en tekst 8 dat er een verschil is tussen het twijfelexperiment theoretisch begrijpen en het helemaal doorgronden.

McKenna's begrip 'Ik' kan worden vergeleken met het door de rationalist Descartes omschreven 'ik' en met de door de empirist Hume omschreven 'persoonlijke identiteit'.

- 3p **9** Geef met het begrip 'verbeelding' een uitleg van:

- een verschil tussen de opvattingen van Descartes en Hume over persoonlijke identiteit en
- een overeenkomst tussen de opvattingen van Descartes en Hume over persoonlijke identiteit.

Beargumenteer met welke opvatting over persoonlijke identiteit je het meer eens bent, die van Descartes of die van Hume. Maak daarbij gebruik van de begrippen 'rationalisme' en 'empirisme'.

Volgens McKenna stuiten we, als we het cogito en de aard van de werkelijkheid helemaal willen begrijpen, op drie problematische kennisopvattingen over de structuur van de werkelijkheid. McKenna omschrijft deze problematische kennisopvattingen overeenkomstig Agrippa's trilemma als oneindige, zelfdragende en magische structuur:

tekst 9

Oneindige structuur is bodemloos. Er is geen uiteindelijke drager die alles draagt, er is alleen een oneindige drager die door niets wordt gedragen. Elk nieuw subniveau dat we toevoegen om het niveau erboven te dragen, vereist een ander niveau eronder. Dat noemen we oneindige regressie. Zelfdragende structuur betekent dat de fundering afhangt van de structuur die ze draagt. Je kunt bijvoorbeeld zeggen dat je weet dat God bestaat omdat de bijbel dat zegt, en de bijbel moet het bij het rechte eind hebben omdat hij het woord van God is. Dat is de denkfout die optreedt bij een cirkelredenering: elke kip komt uit een ei, en elk ei komt uit een kip. Enzovoorts. Tot in het oneindige. Magische structuur betekent dat we zeggen: de pot op, we zien allemaal wel die stomme kip, en natuurlijk komt ze ergens vandaan, dus laten we gewoon maar afspreken dat er een Magisch Ei is en dat is het dan. Dat is een axiomatische denkfout: we gaan uit van een magische fundering – God, de Oerknal – en vandaaruit zien we wel weer verder.

naar: Jed McKenna, Jed McKenna's theorie van alles, Samsara, 2014

Elk van de drie onderdelen van Agrippa's trilemma kent een eigen probleem.

- 3p 10 Leg bij elk van de drie onderdelen van Agrippa's trilemma in tekst 9 uit welk probleem daarbij is te herkennen.

Volgens McKenna volstaat geen van de drie beschreven structuren als fundament van kennis van de werkelijkheid. Als je de, volgens McKenna, solipsistische aard van de werkelijkheid wilt leren kennen, ben je volgens hem vanzelfsprekend volledig op jezelf aangewezen:

tekst 10

Je moet beginnen met te beseffen dat je er helemaal alleen voor staat, dat je geen leraren hebt en geen vrienden of medestanders die je steunen. Je moet dit echt zelf uitzoeken, want wat je moet uitzoeken is je eigen zelf. En als daarvoor godsdienst nodig is of een sceptische methode of gevangenisstraf, dan zal je daar heel wat meer aan hebben dan aan wat voor boek dan ook.

naar: Jed McKenna, Jed McKenna's theorie van alles, Samsara, 2014

Het doorgronden van de fundamentele kennis van de werkelijkheid brengt je volgens McKenna tot spirituele verlichting. Daartoe moet je volgens hem sceptisch zijn ten aanzien van alle overtuigingen waarvan je niet zeker weet of ze waar zijn, om je vervolgens van die overtuigingen te ontdoen.

Pierre Bayle heeft een pleidooi voor tolerantie geschreven dat gebaseerd is op scepticisme ten aanzien van religieuze waarheden.

De spirituele opvattingen van McKenna worden in dit verband begrepen als religieuze opvattingen.

3p 11 Leg uit:

- in welk opzicht Bayle het met McKenna's opvattingen eens zou zijn en
- in welk opzicht Bayle tegen McKenna's opvattingen in zou gaan.

Beargumenteer vervolgens met Bayle of de sceptische twijfel en conclusies van McKenna volgens jou productief zijn voor een filosofische levenshouding.

Opgave 3 Herinneringen en haarkleur

In de film 'Eternal sunshine of the spotless mind' zijn tegenpolen Joel en Clementine als een blok voor elkaar gevallen. Maar door de grote verschillen in hun karakters hebben ze vaak ruzie. Als ze weer eens ruzie gehad hebben, wil Joel het de volgende dag goed gaan maken. Maar als hij naar de boekwinkel gaat waar Clementine werkt, vraagt ze met een nietszeggende blik in haar ogen: "Kan ik u helpen meneer?"

Joel komt erachter dat Clementine intussen een behandeling heeft ondergaan bij het bedrijf Lacuna. Dat bedrijf heeft al haar herinneringen aan hem gewist, zodat ze niet meer weet wie hij is en dat ze een relatie met elkaar hadden.

Voor Joel lijkt Clementine, doordat ze hem niet meer herkent, op een zombie. Omdat hij dat niet kan verdragen, besluit hij zelf ook zo'n behandeling te ondergaan. Terwijl hij slaapt, wissen twee medewerkers van Lacuna zijn herinneringen aan haar.

Joel en Clementine ontmoeten elkaar later toevallig in de trein.

Hoewel hun herinneringen aan elkaar gewist zijn, denkt Joel haar nog wel ergens van te kennen:

tekst 11

Joel: Ik zou me je moeten herinneren.
Clementine: Misschien is het mijn haar.
Joel: Hoezo?
Clementine: De kleur verandert nogal. Misschien dat je me daarom niet herkent. Dit is 'Blue Ruin'. De kleur.
Joel: Right.
Clementine: Gave naam hè?
Joel: Heel leuk.

bron: www.imsdb.com - Eternal-Sunshine-of-the-Spotless-Mind - ondertiteling

Het haar van Clementine heeft blijkbaar een bepaalde kleur blauw. Voor sceptische filosofen is het een interessante vraag of de kleur blauw een eigenschap is van objecten.

- 2p 12 Geef een dispositionele analyse van Clementines blauwe haarkleur. Geef vervolgens met het begrip 'responsafhankelijkheid' kritiek op het metafysisch scepticisme ten aanzien van kleuren als eigenschap van objecten.

Clementine kan haar haardos bij de kapper elke maand in een andere kleur laten verven. Volgens de realist Locke zou haar haardos ondanks het verschil in kleuren als stabiel object bestaan.

Berkeley verwerpt echter Lockes onderscheid tussen primaire en secundaire kwaliteiten.

- 3p 13 Leg uit dat het onderscheid in primaire en secundaire kwaliteiten helpt bij het verklaren van het stabiel bestaan van een object zoals Clementines haar.

Leg vervolgens uit waarom Berkeley dit onderscheid verwerpt.

Beargumenteer ten slotte of jij het op dit punt meer eens bent met Locke of met Berkeley. Maak daarbij een afweging van hun posities.

Tijdens het gesprek in tekst 11 heeft Clementine blauw haar. De kleur van Clementines haar blijkt iets te zeggen over wie ze is. “Wie ik ben, hangt af van mijn haarkleur”, zegt ze. Ze zegt dat ze zichzelf uitdrukt met behulp van de kleur van haar haar.

Het gedachte-experiment van spectruminversie laat zien dat het niet vanzelfsprekend is dat verschillende mensen Clementine op dezelfde manier begrijpen.

- 3p 14 Leg met het gedachte-experiment van spectruminversie uit dat Clementine op verschillende manieren begrepen kan worden.

Leg vervolgens uit dat spectruminversie volgens Wittgenstein een pseudoprobleem is.

Leg ten slotte uit dat twijfel over het bestaan van andere geesten volgens Merleau-Ponty een pseudoprobleem is.

Een van de medewerkers van de firma Lacuna, citeert Nietzsche als een soort motto van het bedrijf: “Zalig zijn de vergeetachtigen, want zij hebben ook geen last meer van hun blunders.”

Aan het eind van de film hebben Clementine en Joel spijt van het wissen van hun herinneringen en willen ze de herinneringen aan elkaar niet kwijt.

Je zou kunnen zeggen dat de boodschap van deze film eigenlijk de ontkrachting van dit citaat is. Niet: “gezegend zij die vergeten”, maar eerder: “herinneringen maken ons tot wie we zijn”.

Bertrand Russell maakt een onderscheid tussen kennis door beschrijving en kennis door vertrouwdheid.

- 3p 15 Leg dit onderscheid uit en beargumenteer met dit onderscheid of het fenomenalisme van Russell het motto van Lacuna ondersteunt of ontkracht.

Geef vervolgens weer welke kritiek Husserl zou hebben op dit fenomenalisme van Russell.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.